

پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی در میان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی^۱

رضا شیبانی فر^۲

علیرضا ذوالفقاری^۳

مجتبی محمدی جلالی^۴

زهره گودرزی^۵

چکیده

رفتار مسئولانه از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه‌ای به حساب می‌آید. یکی از اهداف بسیار مهم نظام‌های آموزشی، توسعه مهارت‌های اجتماعی از جمله مسئولیت‌پذیری است. پژوهش حاضر باهدف «پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی در میان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی»، انجام شد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر بروجرد بودند که از بین آن‌ها ۳۸۴ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی با استفاده از جدول مورگان به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. جهت سنجش متغیرهای مورد مطالعه پژوهش از پرسشنامه‌های مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا (۱۹۸۷)، انگیزه تحصیلی هرمنس (۱۹۷۰) و هوش هیجانی پترایدز و فارنهام (۲۰۰۲)، استفاده گردید. روایی آن توسط اساتید و پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۷، ۰/۸۶، ۰/۸۱ برآورد شد. اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از آزمون ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و رابطه بین مسئولیت‌پذیری با انگیزه تحصیلی و مسئولیت‌پذیری با هوش هیجانی تأیید شد. ضرایب رگرسیون متغیر پیش‌بین نشان می‌دهد که انگیزه تحصیلی به میزان (B=0/453) و هوش هیجانی به میزان (B=0/187) می‌توانند مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان را پیش‌بینی نمایند.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت‌پذیری، انگیزش تحصیلی، هوش هیجانی، دانش‌آموزان.

۱. تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۰۲/۱۱
۲. تأیید نهایی: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹
۳. کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران - معلم (نویسنده مسئول)
۴. Rezasheybani1996@yahoo.com
۵. عضو هیات علمی و استادیار روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی تویسرکان - استاد راهنما
۶. عضو هیات علمی و استادیار مشاوره دانشگاه فرهنگیان اراک
۷. کارشناسی ارشد آموزش ابتدایی، معلم

۱. مقدمه

یکی از مهارت‌های زندگی که در رسیدن دانش‌آموزان به موفقیت ضروری است، مسئولیت‌پذیری می‌باشد (خرمدل، ۱۳۹۰). دانش‌آموزانی که مسئولیت‌پذیری را در مدرسه آموخته‌اند، یاد می‌گیرند چگونه در یک موقعیت بزرگ‌تر برای حل مشکل به راه‌های کمک به یکدیگر بیندیشند یا لاقلاً با آن دست‌وپنجه نرم کنند. نظام آموزشی باید دانش‌آموزان را با یکدیگر مرتبط سازد تا فکر کردن و حل مشکل را یاد بگیرند و بدین ترتیب، در اجتماع افراد مسئولی بار بیایند (گلاسر، ۱۳۸۴). مسئولیت‌پذیری به حس پاسخگو بودن، تعهد و وظیفه‌شناسی اشاره دارد. مسئولیت‌پذیری فرایندی است که فرد باید از اولین سال‌های کودکی، آن را آموخته باشد تا با وظایف متعددی که در دوره‌های مختلف زندگی روبه‌رو می‌شود مسئولانه برخورد کند. فرزندان احساس مسئولیت را از والدین، مدرسه، دوستان و اجتماع می‌آموزند و با آموختن آن، این مهارت با ارزش را تا آخر عمر حفظ کرده و این امر باعث موفقیت بیشتر آن‌ها در امور زندگی می‌شود و در این بین، مادر، نخستین عامل مؤثر در ایجاد مسئولیت در افراد است (اندر و گالی^۱، ۲۰۰۹). به برخی از ویژگی‌های دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیر از نظر (ویتو^۲، ۲۰۰۳) می‌توان اشاره کرد:

- ۱- افراد مسئولیت‌پذیر به‌طور قابل‌اعتمادی عمل می‌کنند.
 - ۲- افراد مسئولیت‌پذیر سریع، آماده و مولدند.
 - ۳- افراد مسئولیت‌پذیر از دلیل تراشی یا سرزنش دیگران به خاطر رفتارشان خودداری می‌کنند.
 - ۴- افراد مسئولیت‌پذیر قادرند حتی بدون داشتن سرپرست، تصمیمات مؤثری بگیرند.
- از مهم‌ترین موانع مسئولیت‌پذیری می‌توان به موانع خانوادگی و مدرسه‌ای اشاره کرد. موانع خانوادگی مسئولیت‌پذیری عبارت‌اند از:
- شیوه تربیت استبدادی و سرزنش و نکوهش فرزندان، عدم هماهنگی والدین در تربیت فرزندان، فقدان محبت و نداشتن تجربه کار گروهی. موانع مسئولیت‌پذیری در محیط مدرسه عبارت‌اند از: تبعیض بین دانش‌آموزان، سخت‌گیری در محیط مدرسه، ایجاد روحیه مقاومت و مخالفت، جذاب نبودن فعالیت‌های مدرسه، تکیه بر بعد آموزش و غفلت از جنبه‌های پرورشی، روش‌های تدریس معلم محور، فقدان روحیه همکاری در بین مسئولین و انتقال آن به دانش‌آموزان (رحیمی، ۱۳۷۷). فروردین و ایلون کشکولی (۱۳۹۷)، در پژوهش خود با عنوان «رابطه انگیزه پیشرفت تحصیلی و مسئولیت‌پذیری» نشان دادند بین انگیزه و مسئولیت‌پذیری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد و هرچه دانش‌آموز دارای انگیزه بیشتری باشد مسئولیت‌پذیری و نتایج کارهای خودش را بیشتر می‌پذیرد و دانش‌آموزان با مسئولیت‌پذیری بالاتر، دارای انگیزه پیشرفت بالاتری هستند. مالیکی و همکاران^۳ (۲۰۱۰) در تحقیقی به بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند. نتایج نشان داد مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌طور معناداری با پیشرفت تحصیلی ارتباط دارد.

1. Onder & Gulay
 2. Vitto
 3. Maliki et al

متغیر دیگر مطالعه انگیزش تحصیلی می‌باشد. طی زندگی تحصیلی، هر فردی ممکن است چنین شرایطی را تجربه کرده باشد که در آن، ۲۰ دقیقه پس از شروع کلاس و پیگیری مطالب ارائه‌شده، کم‌کم تمایل خود را به ادامه حضور و نشستن سر کلاس از دست بدهد، به ساعت نگاه کند و زمان برایش به‌کندی بگذرد. در این حالت، وی می‌خواهد کاری انجام دهد، اما نمی‌تواند. وقتی به اطراف خود نگاه می‌کند، احساس نارضایتی و بی‌رغبتی در چهره‌های بعضی از حاضرین نیز نمایان است، اما همه این‌طور نیستند. از منظر روان‌شناختی، حالات یادشده نشانگانی هستند که برای اشاره به احساس دل‌زدگی یا ملالت در افراد بکار گرفته می‌شود (پکران، گوئتز، دنیلز، استاپنیسکی و پری^۱، ۲۰۱۱). در واقع، بی‌انگیزگی یک هیجان است که شامل مؤلفه‌های عاطفی (احساسات ناخوشایند آزردهنده)، شناختی (ادراکات تغییر یافته در مورد زمان)، فیزیولوژیکی (کاهش انگیزتگی) و نشانگر (نمود چهره‌های، صوتی و حالت بدنی) است. در بدو امر به نظر می‌رسد که دل‌زدگی یک هیجان زودگذر است، اما مرور پیامدهای گزارش‌شده بی‌انگیزگی در پژوهش‌های تجربی متعدد، تأمل بر انگیز است. بی‌انگیزگی تحصیلی که می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند ویژگی‌های شخصیت، یادگیری، هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی باشد؛ به‌طور گسترده‌ای از تحقیق تجربی و نظری در زمینه سهم هیجانات در تعلیم و تربیت کنار گذاشته شده است؛ بنابراین با توجه به اینکه بی‌انگیزگی در میان دانش‌آموزان بسیار شایع است و در حین یادگیری و موقعیت‌های کلاسی به‌کرات تجربه می‌شود، فهم پیش‌سایندگی‌های آن از طریق یک مدل علی ضروری می‌نماید (فروردین و ایلون کشکولی، ۱۳۹۷).

از آنجاکه انگیزه متغیر مهمی است که بر کل فرایند زندگی اثرگذار است بررسی رابطه آن با مسئولیت‌پذیری اجتماعی حائز اهمیت است انسان به‌عنوان یک موجود اجتماعی باید برای حفظ تعلق خود به جامعه، با توجه به تأثیر پیامدهای اعمال و رفتار خود، تکالیف مربوط به نقش‌های اجتماعی خویش را به‌گونه‌ای انجام دهد تا زندگی ثمربخشی را برای خود و دیگران به همراه داشته باشد (موحد، صالحی و حسینی، ۱۳۹۲). بر اساس نظر خرم‌دل (۱۳۹۰)، مدرسه با شکل دادن خصوصیات نسل آینده می‌تواند جامعه را از مشکلات اخلاقی حفظ کند. دلیر ناصر و حسینی نسب (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان بررسی مقایسه‌ای پیشرفت تحصیلی و انگیزه پیشرفت که در نشان می‌دهد که بین دانش‌آموزان مدارس عادی و هوشمند در پیشرفت تحصیلی و انگیزش پیشرفت و مؤلفه‌های آن تفاوت وجود دارد. دانش‌آموزانی که در مدارس عادی تحصیل می‌کنند از پیشرفت و انگیزش تحصیلی بالاتری برخوردار هستند. احمد و همکاران^۲ (۲۰۱۹)، در پژوهش خود با عنوان پیش‌بینی انگیزه پیشرفت تحصیلی بر اساس هوش هیجانی رابطه معناداری را بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی گزارش دادند.

متغیر دیگر هوش هیجانی است. هوش هیجانی عامل مؤثر و تعیین‌کننده در برآیندهای زندگی واقعی مانند موفقیت در مدرسه و تحصیل، موفقیت در شغل و روابط بین شخصی و به‌طور کلی درکنش وری سلامت است. دی‌گیوسپ^۳ (۲۰۰۲) در پژوهش خود دریافت که عملکرد تحصیلی افراد، با میزان تکالیف هیجان‌گرا رابطه مثبتی دارد. نتایج این بررسی نشان داد که دانش‌آموزان با عملکرد تحصیلی بالا، از میزان هوش هیجانی بیشتری

1. Pekrun, Goetz, Daniels, Stupnisky, & Perry

2. Ahmad et al

3. DiGiuseppe

برخوردار هستند. گلמן^۱ (۱۹۹۵)، اذعان داشته که میزان هوشبهر به‌تنهایی برای بررسی موفقیت فرد، کافی نیست و فقط در ۲۰ درصد موارد می‌تواند مورد توجه قرار گیرد و در بقیه موارد بایستی به هوش هیجانی، اجتماعی و خوش‌شانسی فرد توجه شود. لیف^۲ (۲۰۰۳)، نیز در زمینه رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی به این نتیجه دست‌یافت که هوش عمومی فقط ۵۰ درصد پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند. برخی یافته‌ها نیز بیانگر ارتباط بسیار بالای میان ابعاد هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی است (لیف، ۲۰۰۳). لقمان پور زرینی و تلارمی (۱۳۹۶)، در پژوهش خود با عنوان بررسی اثرات متقابل هوش هیجانی، هوش معنوی و انگیزش پیشرفت تحصیلی نشان دادند که هوش هیجانی و هوش معنوی در دانشجویان سبب انگیزه پیشرفت تحصیلی می‌شود.

اگرچه در ارتباط با متغیرهای اصلی پژوهش مطالعاتی صورت گرفته است، اما مطالعه‌ای که متغیرهای این پژوهش را در یک مطالعه بر روی دانش‌آموزان ابتدایی بررسی نماید، پیشینه‌ای یافت نشد. همچنین با توجه به این موضوع که کودکان کمتر احتمال دارد، رفتارهای مسئولانه از خود نشان دهند و نظر به اینکه مطالعه‌ای در رابطه با مسئولیت‌پذیری بر روی دانش‌آموزان ابتدایی صورت نگرفته، از دلایل این پژوهش بودند؛ بنابراین بررسی نقش متغیرهای انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی در رابطه با مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی مفید و مطلوب می‌باشد؛ لذا به دنبال آن هستیم که آیا انگیزه تحصیلی در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی مؤثر خواهد بود؟ همچنین هوش هیجانی می‌تواند مسئولیت‌پذیری را پیش‌بینی نماید؟ بنابراین با توجه به اهمیت مسئولیت‌پذیری سؤال این است که می‌توان مسئولیت‌پذیری را بر اساس انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی پیش‌بینی نمود؟

۱-۱. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر روش همبستگی است. جامعه آماری پژوهش حاضر عبارت‌اند از کلیه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان بروجرد به تعداد ۲۹۲۰۵ نفر که ۳۸۴ نفر از آن‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی با استفاده از جدول مورگان انتخاب شدند.

ابزارهای اندازه‌گیری:

پرسشنامه مسئولیت‌پذیری: برای سنجش مسئولیت‌پذیری از پرسشنامه روان‌شناختی کالیفرنیا (۱۹۸۷) استفاده شده که ۴۲ سؤال دارد که به‌منظور سنجش مؤلفه‌هایی از قبیل وظیفه‌شناسی، احساس تعهد، سخت‌کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مبتنی بر نظم و مقررات و منطبق بر احساس مسئولیت مورد استفاده قرار می‌گیرد. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این پرسشنامه ۰/۷ برآورد شد. پاسخ‌های این پرسشنامه به‌صورت ۰ و ۱ نمره‌گذاری می‌شود. میانگین نمرات این پرسشنامه بین ۴۲ تا ۲۱۰ است. به‌این ترتیب که از نمره ۴۲ تا نمره ۱۱۲ مسئولیت‌پذیری پایین، از نمره ۱۱۳ تا ۱۸۲ مسئولیت‌پذیری متوسط و از ۱۸۲ تا ۲۰۹ مسئولیت‌پذیری زیاد است و در نهایت ۲۱۰ یعنی آزمودنی خیلی زیاد مسئولیت‌پذیر است.

پرسشنامه هوش هیجانی: برای سنجش هوش هیجانی از پرسشنامه هوش هیجانی پترایدز و فارنهام (۲۰۰۲)، استفاده شد. این پرسشنامه دارای ۳۰ ماده بوده، ضریب پایایی با استفاده از فرمول ضریب آلفای

کرونباخ ۰/۸۱ به دست آمد که نشان می‌دهد این پرسشنامه از پایایی خوبی برخوردار است. به هر ماده از نمره‌ی ۱ تا ۷ داده می‌شود. نمره‌گذاری پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت ۷ درجه‌ای است کاملاً موافقم: ۷ و کاملاً مخالفم ۱. همچنین در طیف نمره‌گذاری نمره‌ی ۱۷۰ به‌عنوان مبنای تشخیص و تمایز میزان بالای هوش هیجانی و نمره‌ی ۱۱۲ مبنای تشخیص میزان پایین هوش هیجانی در نظر گرفته می‌شود.

پرسشنامه انگیزه تحصیلی: پرسشنامه انگیزه تحصیلی هرمنس (۱۹۷۰) است که ۲۹ سؤال دارد. پایایی آن را با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۶ گزارش نموده است. طیف پاسخگویی این پرسشنامه ۴ گزینه‌ای ۴ امتیازی است. میانگین نمرات این پرسشنامه بین ۲۹ تا ۱۱۶ است. به این ترتیب که از نمره ۲۹ تا نمره ۶۸ انگیزه پیشرفت پایین، از نمره ۶۹ تا ۹۰ انگیزه پیشرفت متوسط و از ۹۱ تا ۱۱۵ انگیزه پیشرفت زیاد است و در نهایت ۱۱۶ یعنی آزمودنی انگیزه پیشرفت خیلی زیادی دارد.

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های آماری پژوهش، ابتدا اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها استخراج و در جدول تنظیم شد، سپس کلیه داده‌ها توسط نرم‌افزار SPSS با استفاده از شیوه رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

۲. یافته‌های پژوهش

توزیع فراوانی و درصد سن پاسخگویان ۹-۸ سال با فراوانی ۹۰ نفر و ۲۲/۱ درصد، ۱۱-۱۰ سال با فراوانی ۲۰۰ نفر و ۵۴/۶ درصد، ۱۳-۱۲ سال با فراوانی ۹۴ نفر و ۲۳/۲ درصد بوده است. از نظر معدل تحصیلی نیز، معدل (خوب) ۱۸-۱۶ با ۵۲ درصد از نمونه (۲۰۰ نفر) بیشترین فراوانی و معدل (قابل قبول) ۱۴-۱۶ با ۱۹ درصد (۷۵ نفر) کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. جدول شماره یک شاخص‌های توصیفی آزمودنی‌ها در متغیرهای مسئولیت‌پذیری، انگیزه تحصیلی و هوش هیجانی توصیفی را نشان می‌دهد. در جدول زیر انگیزه تحصیلی دارای میانگین ۹۰ و انحراف معیار ۱۴/۰۲ و هوش هیجانی دارای میانگین ۲۳ و انحراف معیار ۶/۸۱ است؛ لذا میزان میانگین انگیزه تحصیلی در حد بالایی بوده است در حالی که میانگین هوش هیجانی کمتر است.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق

متغیر	مؤلفه	میانگین	میانگین	انحراف معیار	کمترین داده	بیشترین داده
انگیزه پیشرفت تحصیلی	-	۹۰	۹۱	۱۴/۰۲	۵۳	۱۲۴
مسئولیت‌پذیری	مسئولیت‌پذیری	۲۳	۲۳	۶/۸۱	۹	۳۷
ری	احساس تعهد	۲۵/۴۷	۲۶	۵/۰۴	۱۰	۳۸
	سخت‌کوشی	۲۳/۸۰	۲۳	۴/۸۵	۱۳	۳۷
	جدیت	۲۶/۲۹	۲۶	۴/۶۵	۱۰	۳۴
	قابلیت اعتماد	۲۳/۶۵	۲۴	۵/۴۷	۷	۳۵
	رفتار مبتنی بر نظم	۲۶/۴۲	۲۶	۳/۴۳	۱۶	۳۵

هوش	خوش‌بینی	۲۳	۲۳	۶/۸۱	۹	۳۷
هیجانی	درک عواطف خود و دیگران	۲۳	۲۳	۶/۸۱	۹	۳۷
	ارزیابی عواطف	۲۳	۲۳	۶/۸۱	۹	۳۷
	مهارت‌های اجتماعی	۲۳	۲۳	۶/۸۱	۹	۳۷

سؤال پژوهش: مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزه پیشرفت تحصیلی و هوش هیجانی پیش‌بینی می‌شود؟ به‌منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش به ترتیب از ضریب همبستگی اسپیرمن (جدول شماره ۲) و رگرسیون چندمتغیره استفاده می‌کنیم که نتایج به شرح زیر است:

جدول شماره ۲ نتایج حاصل از ضرایب همبستگی متغیرهای پیش‌بین را نمایش می‌دهد که ضریب همبستگی بین هوش هیجانی با مسئولیت‌پذیری ۰/۰۸۷ است و سطح معنی‌داری همه متغیرهای پیش‌بین کوچک‌تر از ۰/۰۵ است.

جدول ۲: ضرایب همبستگی متغیرهای پیش‌بین

هوش هیجانی	انگیزه پیشرفت تحصیلی	ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معنی‌دار
هوش هیجانی	انگیزه پیشرفت تحصیلی	۰/۱۳۶	۰/۳۳۲
هوش هیجانی	مسئولیت‌پذیری	۰/۱۳۶	۰/۰۸۷
انگیزه پیشرفت تحصیلی	مسئولیت‌پذیری	۰/۱۰	۰/۰۹۹
هوش هیجانی	هوش هیجانی	۰/۰۸۷	۰/۳۳۲
انگیزه پیشرفت تحصیلی	سطح معنی‌دار	۰/۰۰۰	۰/۰۹۹
مسئولیت‌پذیری	سطح معنی‌دار	۰/۰۰۰	۰/۱۱۸

سؤال پژوهش: مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزه تحصیلی پیش‌بینی می‌شود؟

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود خلاصه ضرایب رگرسیون برای انگیزه تحصیلی را نشان می‌دهد که چون مقدار سطح معنی‌داری برابر ۰/۰۰۰ و کوچک‌تر از مقدار خطا ۰/۰۵ می‌باشد و قدر مطلق آماره "t" برابر ۱۱/۲۰۹، بزرگ‌تر از مقدار ۱/۹۶ می‌باشد، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد متغیر انگیزه تحصیلی در مدل باقی

می‌ماند و مقدار ضریب آن ۰/۳۲۷ می‌باشد. پس نتیجه گرفته می‌شود انگیزه تحصیلی می‌تواند مسئولیت‌پذیری را پیش‌بینی کند و میزان این پیش‌بینی نیز برابر ۰/۴۵۳ درصد می‌باشد که مقدار آن مثبت و معنادار است.

جدول ۳: خلاصه ضرایب رگرسیون برای انگیزه تحصیلی

متغیر وارد شده	R	R ²	R ² .Ad	R ² افزوده شده	خطای استاندارد	B	Beta	مقدار t	معناداری
انگیزه تحصیلی	۰/۵۷۱	۰/۳۲۷	۰/۳۲۵	۰/۳۲۷	۰/۰۰۶	۰/۰۷۰	۰/۴۵۳	۱۱/۲۰۹	۰/۰۰۰

سؤال پژوهش: مسئولیت‌پذیری بر اساس هوش هیجانی پیش‌بینی می‌شود؟

همان‌گونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود خلاصه ضرایب رگرسیون برای هوش هیجانی را نشان می‌دهد که چون مقدار سطح معنی‌داری برابر ۰/۰۰۰ و کوچک‌تر از مقدار خطا ۰/۰۵ می‌باشد و قدر مطلق آماره "t" بزرگ‌تر از مقدار ۱/۹۶ می‌باشد، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد متغیر هوش هیجانی در مدل باقی می‌ماند و مقدار ضریب آن ۰/۴۹۴ است پس نتیجه گرفته می‌شود هوش هیجانی می‌تواند مسئولیت‌پذیری

را به میزان ۰/۱۸۷ پیش‌بینی کند و مقدار آن مثبت و معنادار است.

جدول ۴: خلاصه ضرایب رگرسیون برای هوش هیجانی

متغیر وارد شده	R	R ²	R ² .Ad	R ² افزوده شده	خطای استاندارد	B	Beta	مقدار t	معناداری
خوش‌بینی	۰/۶۳۸	۰/۴۰۷	۰/۴۰۳	۰/۰۸۰	۰/۰۰۳	۰/۰۱۸	۰/۲۳۵	۵/۷۸۳	۰/۰۰۰
درک عواطف خود و دیگران	۰/۶۷۱	۰/۴۵۱	۰/۴۴۶	۰/۰۴۴	۰/۰۰۸	۰/۰۴۵	۰/۲۱۵	۵/۵۱۱	۰/۰۰۰
ارزیابی عواطف	۰/۶۹۹	۰/۴۸۸	۰/۴۸۲	۰/۰۳۷	۰/۰۰۷	۰/۰۳۶	۰/۱۸۹	۴/۹۸۳	۰/۰۰۰
مهارت‌های اجتماعی	۰/۷۰۷	۰/۵۰۰	۰/۴۹۳	۰/۰۱۲	۰/۰۰۴	۰/۰۱۳	۰/۱۱۲	۲/۹۳۰	۰/۰۰۴
هوش هیجانی	۰/۷۰۱	۰/۴۹۴	۰/۴۸۷	۰/۰۳۱	۰/۰۰۶	۰/۰۲۹	۰/۱۸۷	۴/۳۴۵	۰/۰۰۰

در تحلیل چندمتغیره برای پیش‌بینی متغیر وابسته، از میان متغیرهایی که وارد این معادله شدند ۴ مؤلفه باقی ماندند که به ترتیب میزان تبیین عبارت‌اند از: درک عواطف خود و دیگران، ارزیابی عواطف، خوش‌بینی و مهارت‌های اجتماعی. همان‌گونه که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد این ۴ مؤلفه توانستند ۵۰ درصد متغیر وابسته

یعنی میزان مسئولیت‌پذیری را تبیین نمایند و بنابراین ۵۰ درصد این تغییرات توسط متغیرهای مذکور تبیین شده است و پنجاه درصدی که پیش‌بینی نشده است می‌تواند شامل متغیرها و عوامل روانی، اقتصادی و حتی اجتماعی باشد که در این پژوهش مطرح نشده و یا ناشناخته مانده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود ارقام نوشته‌شده در ستون B، ضریب همبستگی هر یک از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته است. همچنین مقادیر R^2 مشاهده‌شده در جدول بیان‌کننده میزان تبیین‌کنندگی هر یک از متغیرهای مستقل است. به عبارت دیگر بیان می‌کند که هر یک از متغیرهای مستقل موجود در جدول، چند درصد از تغییرات متغیر وابسته (پیشرفت تحصیلی) را تبیین می‌کند. مقادیر مثبت و منفی بتا نشان می‌دهد که بین این متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رابطه مثبت و منفی وجود دارد. مقادیر t به دست‌آمده برای t و سطح معنی‌داری حاکی از آن است که همه متغیرهای واردشده در سطح اطمینان ۹۵ درصد، رابطه معناداری با متغیر وابسته دارند.

۳. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی در میان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی اجرا شد. یافته‌ها نشان داد که انگیزه تحصیلی به میزان ($B=0/453$) و هوش هیجانی به میزان ($B=0/187$) می‌توانند مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی را پیش‌بینی نمایند. آزمون فرضیه اول مبنی بر پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس انگیزش تحصیلی یافته‌ها نشان داد که بین انگیزش تحصیلی و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش با یافته‌های فروردین و ایلون کشکولی (۱۳۹۷)، احمد، عاسیم و پلیتری (۲۰۱۹)، مالیکی و همکاران (۲۰۱۰)، هم‌راستا است. از آنجاکه این پژوهش در مدارس ابتدایی انجام شد با پژوهش راندولف و همکاران (۲۰۰۸) تا حدی همسو نیست زیرا یافته‌های این محقق بیان می‌کند مسئولیت‌پذیری مردان اندکی کمتر از زنان است و بین سن افراد و مسئولیت‌پذیری رابطه‌ای وجود دارد و این به آن معناست که دانش‌آموزان ابتدایی نسبت به بزرگسالان مسئولیت‌پذیری کمتری دارند. یافته فوق را می‌توان این‌گونه تبیین نمود: که با استناد به نظر آلودک و همکاران (۲۰۱۶)، مسئولیت‌پذیری ویژگی اصلی دانش‌آموزان کوشا است و در این مورد فرقی ندارد که این دانش‌آموز دارای توانایی شناختی بالایی باشد یا چنین نباشد. در سایه‌ی مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی که در سن رشد هستند با انواع تقویت‌ها و پاداش‌ها از جانب مربیان خود مواجه می‌شوند که این خود دلیلی بر پیشرفت تحصیلی آنان است. انجام شایسته وظایف توسط دانش‌آموزان ابتدایی گامی مؤثر در پیشرفت تحصیلی آنان را فراهم می‌سازد. به این ترتیب که با افزایش مسئولیت‌پذیری، انگیزه پیشرفت و هوش هیجانی نیز افزایش می‌یابد. در واقع انگیزه موتور محرک مسئولیت‌پذیری است. کودکانی که کارهای خود را با انگیزه بیشتری انجام می‌دهند نسبت به اعمال خود کوتاهی نکرده و آن را به بهترین شکل انجام می‌دهند. می‌توان گفت مسئولیت حاصل تشخیص، تصمیم‌گیری و خلاقیت است. کسی که بداند، تصمیم بگیرد و دگرگون کند؛ بنابراین مسئول است. کودکان با مشارکت در کارهای بزرگ‌ترها به موفقیت‌های بیشتری دست‌یافته که می‌تواند انگیزه آنان را بهبود بخشد. چراکه سن کودکی مهم‌ترین دوره در پرورش رفتارهای مسئولانه خواهد بود.

آزمون فرضیه دوم مبنی بر پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس هوش هیجانی نشان داد که بین هوش هیجانی و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش با یافته‌های لقمان پور زرینی و تلامی (۱۳۹۶) و حسینی و همکاران (۱۳۹۷)، شریف‌زاده (۱۳۹۳) قربانی نیا و ایزدی (۱۳۹۶) هم‌راستا است. یافته فوق را این‌گونه می‌توان تبیین نمود: با توجه به اینکه دانش‌آموزان ابتدایی بانگیزه پیشرفت بالا احساس خودکارآمدی می‌کنند، در نتیجه رفتارهای آن‌ها منظم بوده و ادراک واقع‌بینانه‌تری داشته که می‌تواند زمینه افزایش هوش هیجانی را فراهم نماید. هوش هیجانی زمینه‌ی مناسبی برای یک محیط یادگیری مطلوب و برقراری ارتباط مؤثر است. کودکانی که دارای هوش هیجانی بالایی هستند توانایی بیشتری برای انجام رفتارهای مسئولانه داشته و خواسته‌های دیگران به‌خوبی درک می‌کنند بنابراین مسئولیت‌پذیرتر هستند. کودکانی که هوش هیجانی بالایی دارند رفتارهای اجتماعی مثبتی داشته و موفق‌تر عمل می‌کنند. دانش‌آموزانی که در روابط بین فردی درک خوبی دارند چون با گروه همسالان خود رابطه‌ی بهتری برقرار می‌کنند این موضوع سبب می‌شود انگیزه پیشرفت تحصیلی آنان به‌طور معناداری افزایش یابد. در واقع دانش‌آموزانی که هوش هیجانی بالاتری دارند توانایی بیشتری در درک عواطف خود و دیگران دارند. بررسی‌ها نشان داده توسعه مهارت‌های اجتماعی می‌تواند در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر باشد و از آنجایی که دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیر، در رفتارهای خود نظم دارند و درک بهتری از خود دارند، لذا می‌توان این موضوع را که افراد با مسئولیت‌پذیری بالاتر هوش هیجانی بالاتری دارند را تبیین نمود. همچنین دانش‌آموزانی که مسئولیت‌پذیری بالایی دارند به سبب خلاقیت و نوآوری، دانش بالایی داشته و انگیزه پیشرفت تحصیلی آنان به‌طور معناداری افزایش می‌یابد.

در پاسخ به سؤال پژوهش، یافته‌ها نشان دادند که متغیرهای مورد مطالعه به‌طور معناداری می‌توانند مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی را پیش‌بینی نمایند. این پژوهش درک عمیقی را از رابطه‌ی مسئولیت‌پذیری، انگیزه تحصیلی و هوش هیجانی فراهم می‌کند که می‌تواند برای والدین و مربیان و کسانی که با دانش‌آموزان ابتدایی سروکار دارند کاربرد فراوانی در زمینه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان و کودکان در حال رشد داشته باشد.

با توجه به یافته‌های فرضیه اول:

- ۱- کودکان را در تصمیم‌گیری‌های خود مشارکت دهید. می‌توانید جلسات مشورتی برگزار کرده و درباره برنامه‌ها تصمیم‌گیری کنید.
- ۲- در قالب داستان‌ها بر شخصیت‌های مسئولیت‌پذیر تأکید کنید. دانش‌آموزان در حال رشد از شنیدن قصه‌ها لذت می‌برند.
- ۳- از مقایسه کردن کودکان پرهیز کنید زیرا سبب کاهش اعتمادبه‌نفس و ناتوانی در آنان می‌گردد و نمی‌توانند رفتارهایی مسئولانه از خود نشان دهند.

- ۴- معلمان سعی نمایند به منظور افزایش حس مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی، آموزش‌های خود را به صورت مشارکتی انجام دهند و از محیط‌هایی که فرایند یادگیری را جذاب می‌کند استفاده کنند. با توجه به یافته‌های فرضیه دوم:
- ۱- مربیان و والدین می‌توانند با توسعه مهارت‌های اجتماعی در پیشرفت تحصیلی کودکان مؤثر باشند. تبادل نظر با دانش‌آموزان ابتدایی درباره مشکلات درسی، شرکت دادن آن‌ها در طراحی نقشه‌های کار و فعالیت‌ها در افزایش انگیزه و مسئولیت‌پذیری آن‌ها مؤثر خواهد بود.
- ۲- زمینه یادگیری مشاهده‌ای را از طریق الگو گرفتن برای کودکان فراهم نمایید. مثلاً خودتان رفتارهایی مسئولانه را انجام دهید تا ببینند و یاد بگیرند.
- ۳- کودکان را طوری تربیت کنیم که کمتر به دیگران وابسته باشند تا از عهده‌ی کارهای خود به‌تنهایی برآیند.
- ۴- بچه‌ها را جهت پیوستن در انواع گروه‌های ورزشی، هنری و ... تشویق کنیم.

منابع

- خرمدل، سکینه (۱۳۹۰) «بررسی رابطه عزت‌نفس خودمختاری و انصاف با مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان»، **ماهنامه آموزشی تربیتی پیوند**، شماره ۳۸۹، ۲۹-۲۵.
- دلیر ناصر، نرگس؛ حسینی نسب، داوود (۱۳۹۴) بررسی مقایسه‌ای پیشرفت تحصیلی و انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان ابتدایی مدارس عادی و هوشمند شهر تبریز، **مجله آموزش و ارزشیابی**، سال هشتم، شماره ۲۹.
- رحیمی، عزیز اله (۱۳۷۷) **پرورش حس مسئولیت‌پذیری و مشارکت جویی در دانش‌آموزان**، تهران: نشر صالح، چاپ اول
- شریف‌زاده، مظفر (۱۳۹۳) بررسی رابطه بین هوش هیجانی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان پسر مقطع راهنمایی شهرستان میاندوآب، **اولین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران**، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، انجمن علمی توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
- فروردین، سمیه؛ ایلون کشکولی، فاطمه (۱۳۹۷) «رابطه انگیزه پیشرفت تحصیلی و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر متوسطه اول شهر میمند»، **پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی**، ۱۷-۱.
- قربانی نیا، راحیل؛ ایزدی، فاطمه، (۱۳۹۶) «بررسی رابطه انگیزه پیشرفت تحصیلی با هوش هیجانی و کیفیت زندگی در دانشجویان». **پژوهش‌های سلامت‌محور**، شماره ۳، دوره سوم، ۳۰۷-۲۹۷.
- گلاسر، ویلیام (۱۹۲۵) **مدارس بدون شکست**، مترجم: ساده حمزه، تهران: انتشارات رشد.
- لقمان پور زرینی، رسول؛ تلامی، ژاله (۱۳۹۶) بررسی اثرات متقابل هوش هیجانی، هوش معنوی و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان مطالعه قیاسی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر و دانشگاه فنی و حرفه‌ای، **فصلنامه علمی-پژوهشی آموزش دریایی**، شماره ۱۱، ۶۳-۵۴.

موحد، مجید؛ صالحی، رزگار؛ حسینی، مریم. (۱۳۹۲) «مقایسه رابطه بین عوامل فرهنگی و میزان مسئولیت‌پذیری در میان نوجوانان شهرهای بانه و قروه». فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دوره بیست و چهارم، شماره ۱، ۷۹-۹۸.

Ahmed, Zahid; Asim, Muhammad; Pellitteri, John (2019), "Emotional intelligence predicts academic achievement in Pakistani management students", The International Journal of Management Education, Volume 17, Issue 2, Pages 286-293

Aulak, D.S. Quinn, B. & Wilson, N. (2016). student bumot. British dental journal, 220(5), 219-220

DiGiuseppe, B. R. T (2002). Emotional intelligence and success in professional graduate programs in psychology. Paper presented at the international society for research on emotion. Cuenca, Spain

Goleman, D. (1995). Emotional intelligence. New York: Bantam Books. Liff, S (2003), "Social and emotional intelligence: Applications for developmental", Journal of Developmental Education, 26: Pages 28-35.

Onder, A & Gulay, H. (2009), "Reliability and validity of parenting style & dimensions questionnaire", World conference on Educational Sciences. Maliki, A. E. E. S. Asain & J. Kebbi (2010), "Background variables, social responsibility and academic achievement among secondary school students in Bayelsa state of Nigeria", Study home comm Sci, 4(1): Pages 27-32.

Pekrun, R. Goetz, T. Frenzel, A. C. Barchfeld, P. & Perry, R. P. (2011). Measuring emotions in students' learning and performance: The Achievement Emotions Questionnaire (AEQ). Contemporary educational psychology, 36(1): Pages 36-48.

Randolph, S. W. (2008), "The Role of Altruistic Behavior, Empathetic and social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", Transfusion, Vol. 48: Pages 43-54.

Vitto, John. M. (2003). Relationship - driven classroom management: strategies that promote student's motivation.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی